

Kratka istorija konflikta u Nagorno-Karabahu

Eskalacija sukoba u Nagorno-Karabahu koja je počela 27.09.2020. ponovo je došla u žižu svetske javnosti, između ostalog i zbog mogućnosti uključivanja Rusije i Turske, moguće velike humanitarne krize i sličnog. Zbog fokusa svetske javnosti, zaraćene strane su potpisale tri primirja 10., 17. i 26. oktobra. Uprkos tome, sukobi se nisu zaustavili. Da bismo u potpunosti razumeli prirodu konflikta između Azerbejdžana i Jermenije, bilo bi korisno pogledati istorijat ovog konflikta u Nagorno-Karabahu i dosadašnjih mirovnih pregovora.

Prve inicijative za mir

Iako dugotrajan mir nije postignut do 1994. godine, prve inicijative su krenule od 1991. godine posetom ruskog predsednika Borisa Jeljcina i kazahstanskog predsednika Nursultana Nazarbajeva regionu. Nakon garancije dvojice predsednika, 23.09.1991. godine potpisano je primirje u Željeznovodsku. Željeznovodska deklaracija predstavlja prvi slučaj primirja u ovom sukobu. Kako Jermenija nije poštovala određene odredbe deklaracije, Azerbejdžan je pozvao posmatrače iz Rusije i Kazahstana da posete region i posmatraju poštovanje primirja. Dana 20.11.1991. helikopter sa četiri visoka azerbejdžanska zvaničnika, dva ruska generala i posmatračima iz Rusije i Kazahstana, oboren je vatrom ispaljenom sa teritorije pod kontrolom Jermenije. Svi u helikopteru su poginuli, a sa azerbejdžanske strane ovo je shvaćeno kao prekid primirja.

Naredna inicijativa pokrenuta je 1992. godine od strane Irana nakon posete iranskog ministra spoljnih poslova, Ali Akbar Velajetija, regionu. Dok su pregovori bili u toku, Jermenija je zauzela azerbejdžanski grad Hodžali i u njemu počinila masakr. U međuvremenu, obe zemlje su pridružile Evropskoj konferenciji za bezbednost i saradnju u januaru iste godine. Odlučeno je da se pokrene konferencija u Minsku sa ciljem rešavanja sukoba. Sa druge strane, naponi Irana su nastavljeni. Nakon sastanka iranskog predsednika Hašimi Rafsandžanija sa v.d. azerbejdžanskog predsednika Jagubom Mamadovim i predsednikom Jermenije Levonom Ter-Petrošjanom 07.05.1992. godine došlo je do primirja, ali kako je sutradan jermenska vojska okupirala azerbejdžanski grad Šuša, ključnu stratešku tačku, sukobi su nastavljeni.

Predsednik Kazahstana, Nursultan Nazarbaev, pokrenuo je novu inicijativu za primirje. Predsednik konferencije u Minsku, Mario Rafaeli, posetio je Nagorno-Karabah i 27.08.1992. godine potpisano je novo primirje. Međutim, malo nakon toga, Jermenija se povukla iz sporazuma.

Sledeća inicijativa je stigla iz Rusije i, iako je primirje potpisano 25.09.1992. godine, Jermenija se povukla jer je tražila da u pregovorima učestvuju i predstavnici Jermena iz Nagorno-Karabaha kao zvanični učesnici. Dana 20.02.1993. godine, nakon razgovora u Rimu, dogovoreno je novo primirje kao trajno rešenje, ali je prekinuto 27.03.1993. nakon što je Jermenija okupirala region Kalbadžar. Sledeća inicijativa, pokrenuta od strane Rusije nije prošla zbog jermenskog neslaganja. Nakon ovoga još dva pokušaja su propala, jedan od strane Minske konferencije, a drugi od strane Rusije. Oba su propala napadima Jermena nakon potpisivanja ugovora.

Sve u svemu Jermenija je konstantno okupirala azerbejdžanske teritorije, a sve međunarodne inicijative su se zasnivale na apsolutnom poštovanju teritorijalnog integriteta Azerbejdžana što

je dovelo od toga da Minska konferencija predloži „hitni akcioni plan“, međutim on nikad nije implemetiran.

Period primirja 1994-2020. godine

Tokom Moskovskog samita 15.04.1994. godine, predsednici Jermenije, Azerbejdžana i Rusije su se sastali da bi pregovarali o primirju. Za vreme sastanka u Bišeku od 04. do 05. maja 1994. godine, pod pokroviteljstvom predstavnika parlamenta Kirgistana i ruskog Ministarstva spoljnih poslova, došlo je do sastanka predsednika parlamenata Jermenije i Azerbejdžana. Kao posledica ovog sastanka, potpisan je protokol iz Bišeka. Na osnovu ovog protokola, ministri odbrane dve zemlje potpisali su trajno primirje 12.05.1994. godine.

Iako je ovo primirje bilo u funkciji 26 godina, često je narušavano i dovodilo se u pitanje njegova funkcionalnost.

Kao rezultat narušavanja primirja, veliki broj žrtava se „nakupio“ sa obe strane, kako civilnih, tako i vojnih. Nakon rata između Rusije i Gruzije 2008. godine, došlo je do ideje da se reši pitanje zamrznutih konflikata, ali ni do kakvog rešenja nije došlo, čak i nakon više sporadičnih sukoba, uključujući i četvorodnevni rat u aprilu 2016. godine.

Primirje koje je završeno zaključno sa 2020. godinom.

Sukob 2016. godine pokazao je da primirje neće dugo trajati, pogotovo jer je bazirano na tome da Jermenija ima značajnu vojnu prednost nad Azerbejdžanom. Ranih 2000-ih, Azerbejdžan je počeo da se finansijski oporavlja i pokrenuo je snažne diplomatske inicijative uz izjave da neće nikad prihvatiti okupaciju. Ovaj sukob pokazao je da odnos snaga nije isti kao što je bio 1994. godine. Tada je Azerbejdžan krenuo i da pobeđuje, osvojivši delove teritorija, ali je pritisak Rusije naterao Azerbejdžan da se zaustavi.

Jula 2020. godine, Jermenija je izvršila napad na oblasti pod azerbejdžanskom kontrolom. Azerbejdžan je izgubio jednog civila i jedanaest vojnih lica, uključujući jednog generala i jednog pukovnika. To je faktički označilo kraj primirja. Predsednik Azerbejdžana Ilham Alijev je izjavio da se Jermenija sprema za veliku provokaciju i rekao da ovakve čarke neće proći bez odgovora. Takođe, zahtevao je oštar odgovor međunarodne zajednice, do kojeg nije došlo.

Jermenska provokacija 27.09.2020. godine dovela je do neizbežnosti rata. Prethodno primirje je davalo legitimitet jermenskoj okupaciji. Pozivi međunarodne zajednice Jermeniji da preda teritorije nisu urodili plodom. Kako u ovom trenutku stoji situacija, do primirja bi moglo da dođe jedino posredovanjem Rusije i Turske uz poštovanje teritorijalnog integriteta Azerbejdžana.

Nemanja Petrović, saradnik WBRC.